ئەندرۆجین و ئەندرۆجینزم جیاوازی لەگەڵ ئیمیۆیزم و سەرچاوەکانی، هۆکار و سەرهەڵدانی... شرۆڤەی: دڵشاد کاوانی

پێشەکی

مرۆڤ لە سەرەتای بوونییەوە، وەک تێکڕای بوونەوەرەکانی دیکە لە دوو ڕەگەزی سەرەکی نێر و مێ پێکهاتووە، هەر ئەمەش به خاڵی مانەوە و گەشەی بوونەوەران و گیانەوارن دەزانرێت، لەناویشان دا مرۆڤ بەهێزترینیانە کە لەڕێگەی ژیرییەوە بەرگری لە مانەوەی دەکات. بوونی دوو ڕەگەزی جیا حاڵەتێکی سروشتی و ئاساییە، هەر لەسەر ئەمەش بنەما ئەخڵاقییەکان و پڕەنسیپ ئاکارە تاکییەکان و دەستەجەمعییەکان بەپێی ئایین و داب و عورف و فەلسەفە و کۆمەڵگەکان دیاری کراوە. ئەوەی جێگەی سەرنجە، کاتێک ڕەگەزەکان تێکەڵ دەکرێت، دەبێتە ئاریشە و گرفت. ئەمەش لە جیهان دا تێکەڵییەک هەیە لەنێوان ئەو تاکانەی کە هەوڵی تێکەڵ کردنی گۆڕینی ڕەگەزەکان دەکەن، زۆرێک پێیان وایە ئیمۆکان و وشەی تێنتە، کە بەم دواییە هاتە نێو فەرهەنگی کوردی و بە ناسینی ئەو کەسانەی کە ڕەگەزیان تێکەڵ دەکەن، بۆتە زاراوەیەکی نوێ و بە نێو زمانی گشتی لەژبەتەوە، بەڵام ئەم تێکەڵییە لەنێوان هەست و سۆز و نەخۆشی بایلۆژی و دەروونییەکان تێکەڵکراوە، بەشێک لە ئیمۆکان ئەندرۆجینەکان، بەشێکیشیان تەنیا لادانی ئەخڵاقی و بەدڕەفتارییە، لە هەموو بوارێک دا بۆ هەردوو جۆریان دەبێتە هۆی ناسرووشتی بوون و دوورکەوتنەوە لە بەها ناسراوەکانی ڕەگەزیبوونی مرۆڤ.

- **ئەندرۆجینەکان لە ئەفسانەدا.**

وشەی "ئەندرۆجین" لە یۆنانییەوە بە "نێر و مێ" وەرگێڕدراوە. بە واتایەکی تر باس لە بوونەوەرێک دەکەین کە پێناسەی ڕەگەز ناکات، بەڵام سێکس ناکات، بەڵکو تایبەتمەندی هەردوو ڕەگەز تێکەڵ دەکات.

وەسفە کۆنەکانی یۆنانی بۆ ئەندرۆجینەکان

ئەندرۆجینەکان، بوونەوەرە سەیر و سەمەرە دووڕەگەزەکان لە ئەفسانە

و ئەفسانەی گەلێ جیاوازەکاندا دەگێڕدرێنەوە. بەڵام زانستی مۆدێرن باس لە ئەندرۆجینەکانی ژیانی ڕاستەقینەش دەکات، کە هیچ موعجیزە و سەرسوڕهێنەرێکیان نییە.

▪ ئەندرۆجینەکان لە فەلسەفە دا.

وشەی “ئەندرۆجین” لە کولتوری یۆنانی کۆنەوە سەرچاوەی گرتووە. فەیلەسوفی بەناوبانگ ئەفلاتون لە دیالۆگی “جەژن”دا چیرۆکی ئەم بوونەوەرە نایابانەی گێڕاوەتەوە. بۆ فەیلەسوف ئەم چیرۆکە بنەمای فێرکاری ئیرۆس بوو.

ڕوانینی ئەفلاتون بۆ ئەندرۆجین

بە بڕوای ئەفلاتون ئەندرۆجین بوونەوەرێکی دووڕەگەز و گۆییە. دوایین وردەکاری بە مرۆڤێکی مۆدێرن گاڵتەجاڕانە دەردەکەوێت، بەڵام لەبیرت بێت کە لە فەلسەفەی کۆندا تۆپ بە کامڵترین کەس دادەنرا، بۆیە ئەفلاتون ئاماژەی بە کامڵبوونی ئەندرۆجین کرد. ئەم جۆرە بوونەوەرانە سەیری دوو جووت دەست و پێ و گوێ و دوو سەد دیوی جیاواز دەکەن.

ئەندرۆجین شانازی بە کامڵبوونی خۆیەوە دەکرد و تەحەدای خوداوەندەکانی دەکرد. خوداوەندەکان تەنها بە یەک شێوە شکستیان پێهێنا – بە ئەوەی هەر ئەندرۆجینێک بەسەر نێر و مێدا دابەش بکەن. مرۆڤەکان بەم شێوەیە دەن – ژن و پیاو کە ناتوانن هەست بە تەواوەتی بکەن تا ئیرۆس ئەو “نیوەی دیکە” دەدۆزێتەوە کە دەیانبەستێتەوە.

▪ ئەندرۆجین لە ئایینە ئاسمانییەکان یاخود ئیبراهیمییەکان.

لە ئایینە ئیبراهیمییەکان، یاخود بە ئایینە ئاسمانییەکان ناسراوە، سیفاتی ئەندرۆجنی دەخرێتە پاڵ خودا و فریشتەکانی، واتە خودا نە نێرە و نە مێ، ئەمەش وەک هەمان خواوەندی ئەفسانییەکانی یۆنانە، بە یەکلانەکردنەوە، کۆکردنەوەی هەردوو هێزی نێر و مێ لەسیفاتەکانی دا، ڕەنگە ئەمە خاڵی بەهێزی خودا بێت، تا پەیڕەوی نێوان ڕەگەزەکان بکات، ئەمەش لەئینجیل و تەورات و قورئان بە ڕوونی باسکراوە.

▪ ئەندرۆجین لە زانستی پزیشکی نوێ دا.

“ئەندرۆجین بە کۆمەڵێک هۆرمۆنی پیاوانە کە بەهۆی دروست بوونی چەند تایبەتمەندیەکی جیاوە دروست دەبێت پێی دەگوترێت هۆرمۆنی (ئەندرۆجین). (ئەندرۆجین) لە لە هێلکەکانەوە دەڕژێت (دەردەدرێت)

بەڵام ڕێژەیەکی کەم لە ڕژێنە پاشکەکانی گورچیلەوە دەر دەدرێت لە ئافرەتانیشدا بە ڕێژەیەکی کەم بەم هۆرمۆنە هەیە ئەویش لەزاو هێلکەدان دەردەرێت . بۆیە ئافرەتیش هەڵگری هەندێک لە نیشانەکانی پیاوانن . ئەم (ئەندرۆجینانە) دەبنە هۆی دیاری دانی هەندێک لە نیشانەکانی پیاوان لە ئافرەتدا لەوانە وەک: دەرهاتنی ڕیش لە دەم و چاوو گەورەبوونی دەنگ لە کاتی پێگەیشتن دا، گەورەتربوونی ئێسکەکانی لاشەیان.

▪ ئەندرۆجین لە ڕوانگەی دەروونییەوە.

سەیردەکەین وەک ئەفسانە، ئەوان شکاندنی دیاردەکانی ژیانی ڕاستەقینەن. هەروەها ئەندرۆجینیزم تەواو ڕاستە. سروشتی ئەندرۆجینی دەروونی مرۆڤ، بە تایبەت لەلایەن دەروونناسێکی سویسری C.G. یۆنگ. بە بڕوای ئەو زانایە، واقیعی ژیانی مرۆڤ دەکاتە "تەنها ژن" یان "تەنها پیاو"، بەڵام ئەمە هیچ شتێکی باشی لێناکەوێتەوە: مرۆڤ بەبێ ئاگاداری خۆی درک بە کەموکوڕییەکانی خۆی دەکات، تەنها بۆ ئەوەی بتوانێت ئەندرۆجینی ڕەسەن بگەڕێنێتەوە یەکپارچەیی. یارمەتی بدە.

دەروونناسە مۆدێرنەکان چەمکی ئەندرۆجینەکان وەک ڕۆڵی ڕەگەز لێکدەدەنەوە — ڕۆڵی کۆمەڵایەتی کە لەگەڵ ڕەگەزێکی دیاریکراودا گونجاوە.

هەندێک تایبەتمەندی ڕەفتار بە هەر ڕۆڵێکی ڕەگەزی گونجاون. ئاڵۆزی سیفەتە پیاوسالارەکان پێی دەوترێت سیفەتەکانی پیاوانە، ژنانە. دەروونناسەکان بە یارمەتی تاقیکردنەوە تایبەتەکان دیاری دەکەن کە مرۆڤ چ جۆرە ئەرکێکی هەیە — نێر یان مێ. تایبەتمەندییە سەکسییە باڵادەستەکان هەمیشە لەگەڵ سەکسی بایۆلۆژیدا ناگونجێن — بۆ نموونە، ژن هەن کە بە شێوەیەکی نەریتی پیاوسالاری دەزانن — ژنانی بەهێز و شەڕانگێز.

بەڵام کەسانێک هەن کە بە یەکسانی پیاوانە و مێینەن. دەروونناسەکان بەم جۆرە کەسانە ناودەبەن ئەندرۆیجینی.

نابێت ئەندرۆجینەکان تێکەڵ بە هیمافرۆدیتەکان بکرێن — ئەو کەسانەی کە ئەندامەکانی زاوزێیان هەیە لە ئەنجامی نائاسایی زگماکی. هێرمافرۆدایت سیفەتێکی بایۆلۆژییە، ئەندرۆجین سیفەتێکی دەروونییە.

ئەی ئیمۆکان کێن؟

ئیمۆ (بەئینگلیزی:Emo) کورتکراوەی زاراوەی یاخی بوونە و خاوەن دەروونێکی هەستیارە. کە دەگوترێ (emotive) واتە کەسایەتییەکی هەستیار

▪ سەرهەڵدانی ئیمۆکان.

دەوانین بڵێین سەرهەڵتانی ئیمۆ لە چاو ئەندرۆجیتیزم زۆر تازتیە، ئیمۆ بۆ یەکەمین جار لە وڵاتانی کیشوەری ئەمریکای باکوور سەریهەڵدا و بوو بە دیاردەیەک ، ئەمەش لەپێناو دەرخستنی هەست و سۆزی خۆیان، بەگشتی ئەوەی کە لەبارەی ئیمۆ دەگوترێ ئەوەیە کە ئیمۆ دیاردەیەکی ترسنکاک نییە، بەڵکو بە قۆناغێکی هەرزەکاری دادەنرێت کە مرۆق پێی دا تێپەڕ دەبێت.

–کەسایەتی ئیمۆ.

خۆمبار رەشبین شەرمن بێدەنگی وە زۆربەی کات بە خۆمباری دەر دەکەون و هەندێک جار فرمێسک بەچاویانەوە ئە بینرێت ئەمەش بە هۆی ئەوەی کە ئەمانە کەسانێکی هەست ناسک و سۆزدارین . ئەمەش بە هۆی ئەوەی کەژیانێکی سەختیان هەیە وە هەندێکیان بە هۆی نا ئارامی باری خیزانەکەی یان ئەڵێن کەس نییە لەمان تێبگات یان هەستمان پێ بکات بۆیە لەنێوان خۆیان وەک گروپێک ئەبینرێن .ئەو ئازارو خەفەتانەی کە لەژیانیدا توشی هاتووە وە وایان لێ ئەکات لەشی خۆیان بریندار بکەن یان بیر لە خۆکوشتن بکەنەوە

–ڕۆشنبیری ئیمۆ.

ئیمۆیەکان هەندێک روو لە نووسینی هۆنراوەی خەمگین دەکەن و شتی خەماوی دەخوێننەوە، رەنگە ئەمەش هۆکاری ئەوە بێت کە ئیمۆیەکان ئەگەر تووشی کێشەیەکی زۆر بچووکیش بن، بەڵام هەرزوو ئەم کێشەیە زۆر گەورە دەکەن.

▪ ئیمۆ و میوزیک.

جۆرێکە لە میوزیکی ڕۆک یا میتال کە لە ناوەراستی ١٩٨٠ وە دامەزرا کە باس لە ئازار و خەفەت ئەکات و وشەکانی لە روی واتاوە هەستیارن بەڵام لە ڕوی ئاوازەوە برێک هەژارە چونکە زۆر لە ڕەخنە گرەکان ئەمەیان گوتووە.

▪ شێوازی ئیمۆ.

زۆربەی کات جلی ڕەنگ تۆخ یان رەش لەبەر ئەکەن پانتۆڵی و تی شێرتی تەسک لەبەر ئەکەن کە زۆرێک لە جلە کانیان دڕاون یان کراوەن وە لە سەریان وشەی گۆرانیە بەناوبانگەکانی گۆرانی ڕۆکی لە نوسروە لەگەڵ جۆرەها زینەی سەیر بۆ خۆ ڕازاندنەوە، بەڵام هەر کەسێک ئەمانەی کرد مەرج نیە ئیمۆ بێت بەڵکو زۆریان هەر بۆ سەرنج ڕاکێشان ئەمانا ئەکەن وە هەروەها قژی کورەکان بە پێشی دەموچاویانا هاتەتە خوارە وە قژی کچانیش زربەیان لەدواوە درێژە و ڕەنگێکی ڕەشی تۆخە وە کوڕیش و کچیان چاویان رەش دەکەن.

▪ ئیمۆ و شیەیتان پەرستی.

هەندێک پێیانوایە کە ئیمۆیەکان شەیتانپەرستن، بەڵام ئەم بۆچوونە دوورە لە ڕاستییەوە، چونکە ئیمۆیەکان ئایینێکی دیاریکراویان نییە، بەڵکوو لاوازییان هەیە لە باوەڕ، بەگشتی بەوانە دەگوترێت کە لە دڵەڕاوکێ و خەم و خەفتدا بژین و مەیلیان بۆ خۆکوشتن بچێت، بەڵام ئەو بۆچوونە دوورە لە راستییەوە کە گوایە ئیمۆیەکان شەیتان دەپەرستن، بەڵام زۆر جار لای دەستە و گروپە ماسۆنییەکان و مافییەکان دەقۆزرێنەوە بۆ کاری خراپە کاریی و هەندێک جاریش تێکەڵ بە گروپ و کۆمەڵەی خوێنخۆرییەکان، دەبن.

ئەنجام.

لە کۆتایی بەو ئەنجامە دەگەین، کە ئەندرۆجین، هۆڕمۆنێکی سرووشتییە و بەڵام لە کاتی تێکچوون و زیادبوون و کەمبوونی لە هەر مرۆڤێکی ئاسایی دا دەیخاتە بارێکی نائاسایی و دەبێتە نەخۆشییەکی دەروونی و کاریگەری لەسەر ئاکار و ڕەفتاری مرۆڤ درووست دەکات، ئەم هۆڕمۆنە هەر لە کۆنەوە لە نێو لاشەی مرۆڤەکان دا هەبووە، هەر بۆیەشە کۆمەڵگەکان لە ڕێگەی ئەفسانە و ئایین و فەلسەفە، سەرنجیان خستۆتەسەر و هەریەکە و بە جۆرێک وەنایان کردوە، دواتر زانیستی پزیشکی وەک چارەسەر قسەی خۆی لەبارەیەوە کرد و لەهەوڵی چارەسەرکردنی دان، ئەوەی وەک ئەندرۆجینیزم و ئیمۆیزم دەمێنیتەوە جگە لە لادانێکی ئەخلاقی باو خووگرتن بە ئاکارێکی نامۆ هیچی ترنییە.

شرۆڤەی: دڵشاد کاوانی. شەقڵاوە